

חיי שרה

און אויפן פסוק „ויהיו חיי שרה
ברענגט דער מדרש דעם פסוק „יודע
ה' ימי תמימים“ אויסטייטשנדיק און
דער וואָרט „תמימים“ באַציט זיך
אויך צו „ימי“ — און זייערע ימים
גופא זיינען אויך „תמימים“. און דאָס.
טייטשט אָפּ דער מדרש, ווערט אָנ-
געדייטעט אין דעם וואָס עס שטייט
דריי מאל אין פסוק „שנה“, און אַלע
יאָרן פון שרה זיינען ביי איר געווען
גאַנץ און שלימות'דיק (פאַרגלייכנדיק
דעם „שנה“ פון „מאה“ צום „שנה“
פון „עשרים“ אא"וו): „זייענדיק „בת
כ'" איז זי געווען אין דער זעלבער
„גאַנצקייט“ ווי בעת זי איז געווען
„בת ז'“; און אינעם עלטער פון „מאה

א. אויפן פסוק „ויהיו חיי שרה
מאה שנה“ (בתחלת הסדרה) זאָגט
דער מדרש: „יודע ה' ימי תמימים
ונחלתם לעולם תהי“; כשם שהן תמי-
מים כך שנותם תמימים. בת כ' כבת
ז' לנוי, בת ק' כבת כ' שנה לחטא“ (און)
לויט אַ צווייטער גירסא: „בת מאה
כבת עשרים לנוי, בת עשרים כבת
ז' לחטא“).

לערנען מפרשים, און דער מדרש
באָוואָרנט דערמיט: פאַרוואָס זאָגט
דער פסוק דריי מאל דעם וואָרט שנה
— „מאה שנה ועשרים שנה ושבע
שנים“, בעת עס וואָלט געווען גענוג
ווען ער זאָגט „מאה ועשרים ושבע
שנים“?

מה שרשי מעתיק לפני פירושו גם ה'
תיבות „ויהיו חיי שרה“.

(6) כ"ה ברא"ם שם. אבל בגו"א שם
מפרש, שלימוד זה הוא (לא בדרך היקש,
כ"א) שמכיון „שכל אחד נדרש לעצמו“,
היינו שכל ה„מאה שנה“ (וכן ה„עשרים
שנה“) הם „כלל אחד שאינו מחולק“ —
הרי א"א לחלק בין שנים הראשונות שבכלל
זה (עשרים ושבע שנים הראשונות) להשנים
שניתוספו על כ', וז', ובמידה שמעיין שבת
ק' כבת כ' ובת כ' כבת ז'.

ויל' שיש נפק"מ בתי פ"י אלו לא
רק באופן הלימוד, אלא גם בהענין הנלמד:
להפ"י שהלימוד הוא בדרך היקש, י"ל ש'
ההיקש דמאה שנה לעשרים שנה הוא (א)
רק לחטא אבל לא ליופי. (ב) שרק בהיותה
בת מאה היתה כבת כ' (ולא שבכל משך
המאה שנה היתה בהמצב כמו שהיתה
בהיותה בת כ'), משא"כ להפ"י שכל המאה
שנה הם כלל אחד שאינו מחולק, עכצ"ל
שבכל משך המאה שנה היתה כבת כ'
וכבת ז' (וצע"ק ממש בגו"א שם לפני').
וראה הערה הבאה.

(1) רבה ריש פרשתנו.
(2) תהלים לו, יח. ולהעיר מלקו"ד ח"א.
לה, ב.

(3) פרש"י לב"ר שם. וכ"ה בילקו"ש
תהלים רמז תשל. אבל בילקו"ש ריש
פרשתנו ובפרש"י עה"ת — כגירסא ה'
ראשונה.

(4) פרש"י לב"ר שם. וכ"ה גם בפירושו
עה"ת. וברמב"ן עה"ת שם, לא דרשו כן אלא
מיתור הלשון שחזר ואמר שני חיי שרה.
עיי"ש ובמפרשי רש"י. ואכ"מ.

(5) ברא"ם ריש פרשתנו, שהדיוק הוא
ממה שאינו מונה „האחדים עם העשרות
לחוד והמאות לחוד“. אבל בפרש"י לב"ר:
„הי' לו לומר מאה ועשרים ושבע שנה“,
וראה גו"א (ד"ה שכל א' כ') — קרוב
לסופו), שגם כזונת רש"י בפירושו עה"ת
כן היא. כי מכיון שהכתוב מקדים „ויהיו
חיי שרה“, לא הי' לו לכתוב שנה בכל
כלל בפ"ע — כי „דוק השנים הם מחו-
לקים אבל אין החיים מחולקים, והו"ל
למכתב הכל ביחד לומר מאה ועשרים
ושבע שנים“. ועי"פ פירוש הגו"א, יומתק

שנה" האט זי געהאט די זעלבע גאנצ-
קייט ווי ווען זי איז געווען "עשרים
שנה" *.

דארף מען פארשטיין:
(א) פון לשון המדרש "כשם שהן
תמימים כך שנותם תמימים" איז
קענטיק, אז "הן תמימים" און "שנור
תם תמימים" זיינען בעצם צוויי
באזונדערע ענינים; נאך דער מדר-
ש לערנט אפ פון פסוק "ידע ה'
ימי תמימים", אז דער וואס איז
אליין א תמים זיינען ביי אים אויך
די יארן "תמימים".

אבער לויט דעם ווערט דא שווער:
בנוגע דעם תואר פון תמימות אין
ענינים רוחניים — וואס בנדו"ד איז
עס דער פרט פון "בת ק' כבת כ'
לחטא" — קען מען דאך לכאורה
איבערהויפט ניט פאנאנדערטיילן
צווישן "הן תמימים" און "שנותם
תמימים", ווארום אויב ביי אימעצן
גייט אוועק א טאג (אדער אפילו בלויז
א חלק פון טאג) לבטלה, איז עס ניט
בלויז א חסרון אין דער גאנצקייט
פון זיינע יארן (און טעג), נאך אויך
אין זיין אייגענער תמימות גופא * —
היינט ווי אזוי נעמט זיי אן דער
מדרש ווי צוויי ענינים *?

אפילו למדת שבוע", ומה מוכח שהוא פיי-
אחר. וראה לקמן הערה 38.
(9) ראה "זח"א רכד, א. תו"א טו, א.
עט, ב.

(10) אין לומר שבאם חטא מקודם ואח"כ
עשה תשובה, אזי האדם הוא תמים אף
שאין שנותיו תמימים — כי ממה נפשך:
אם תשובתו היא מיראה — הרי גם האדם
אינו תמים, מכיון ש"מקצת שמו עליו"
(רש"י יומא פו, א); ואם התשובה היא
מאהבה, שלכן האדם הוא "תמים" כי לא
נשאר בו שום רושם מהחטא, ובלשון רש"י
שם "נעקר צונו מתחלתו" — הרי אנו גם
שנותיו הם תמימים, שהרי התשובה פור-
עלת גם אלמפרע ועד שגם הזדונות נעשים
כזכיות (יומא פו, ב. וראה לקמן סו"ס
ז'). — וראה לקמן בשו"ג להערה 26,
החידוש ב"שנותם תמימים" על "הן תמי-
מים" להביאור שבהשיחה.

(7) ומכיון שכשהייתה בת כ' היתה כבת
ז', הרי מובן שהכונה ב"בת ק' כבת כ'"
היא שהיתה אז גם כבת ז'. * ועפ"י יומתק
לשון המדרש "בת ק' כבת כ'" שנה" —
ולכאורה תיבת שנה מיותרת. ובפרט שלפנ"ז
כותב "בת כ' כבת ז'" (ולא "כבת ז'
שנה") — כי בזה בא לרמז, שהכונה ב"בת
ק' כבת כ'" היא לא רק כבת כ' סתם,
אלא כ"עשרים שנה" שבפסוק (דשרה) ש'
הוקשו ל"שבט שנים" **.

(8) בפי"ת, שכונת המדרש ב"שנותם
תמימים" הוא מה שהקב"ה יושב וממלא
שנותיהם של צדיקים מיום ליום. ולפי'ן
צ"ל (ראה בעץ יוסף) שגורס "בת כ' כבת
ז' כו" בפירוש השני שבמדרש "שהיתה
תמימה כו". אבל במדרש שלפנינו (וכ"מ)
בפרש"י שם. וכ"ה גם בילקו"ש ריש פרש'
תנו ובתהלים שם), "בת כ' כבת ז' כו"
הוא הפירוש ד"שנותם תמימים", וכמפורש
בגו"א (סדי"ה ה"ל), ולהעיר, שבילקוט
לתהלים שם מוסיף (לאחרי "כשם כו")
שנותיהן תמימים בת ק' כו" ("בר חטיא
אמר כל מי שנאמר בו תמים השלים שני

*) וגם להפ"י שהלימוד הוא בדרך היקש.
הרי כתב הרא"ם עצמו (בהס"ד שלו) ש"אין
היקש למחצה", ומה שמטיק "כיון דהכתוב
גילה בפירוש שבהיותה כבת צ' היתה כזקנה
... על כרחנו לומר דבת ק' כבת כ' אינו
אלא לחטא אבל לא ליורף" — אי"ז מוכרח
כ"כ, שהרי אפ"ל שאחרי ש"הייתה לי עדנה"
חזרה ליורף" כבת ז' והרי להפ"י שהלימוד
הוא בדרך היקש מספיק שנאמר שרק
בהיותה בת מאה היתה כבת כ' אבל לא
באמצע המאה (ולפי' הגו"א שכל המאה שנה
הם כלל אחד שאינו מחולק — ראה להלן
הערה 26). וכן מוכרח לכאורה להגירסא
"בת מאה כבת עשרים לנו".

**) וי"ל, שזהו גם הטעם למה שהמדרש
מקדים "בת כ' כבת ז'" לבת ק' כבת
כ' (אף שההיקש דמאה שנה לעשרים שנה
נוכר בכתוב לפני ההיקש דכ' לז') — כי
(נוסף למה ש"ל שמונה לפי סדר השנים)
בההיקש "בת ק' כבת כ'" נוגע לדעת איך
שהיתה בת כ'.

"שנה תמימה" — "להביא את חדש העיבור" א תמימות פון יארן פאר זיך אליין, אלס א תקופה אין זמן — אין דער צייט ווען דער מדרש מיינט גאר דערמיט די מענטשלעכע תמימות (פון א גשמיות'דיקער אדער רוחניות'דיקער מעלה) ווי זי שפרייט זיך אויס און נעמט ארום דעם גאנצן משך פון זייערע יארן?

(ג) וויבאלד דער לשון הפסוק אין "ימי תמימים", האט דאך דער מדרש, בהתאם לזה, געדארפט זאגן: "כך ימי-הם תמימים" — פארוואס ענדערט ער דא און זאגט: "כך שנותם תמימים"?

און הגם אז מיטן לימוד "כך שנותם תמימים" איז דער מדרש אויסן צו מבאר זיין פארוואס עס שטייט דריי מאל שנה אין אונזער פסוק — וויבאלד אבער אז דער גאנצער דרש "כשם כו" ווערט ארויסגעלערנט פון (און איינגעטייטשט אין) פסוק "ימי תמימים" (וכנ"ל בתחלת הסעיף, אז דער מדרש טייטשט אז דער וואָרט "תמימים" באַציט זיך אויך צום וואָרט "ימי"), וואָלט דאָך מער מתאים גע-ווען צו נוצן דעם לשון הפסוק פון וועלכן דער דאָזיקער ענין ווערט אָפּגעלערנט — איידער דעם לשון פון אונזער פסוק וואָס ווערט בלויז נחבאר דורך דעם דאָזיקן דרש?

ב. דערנאָך זאָגט דער מדרש אַ צווייטן פירוש: "דבר אחר, יודע ה' ימי תמימים זו שרה שהיתה תמימה במעשי". אמר ר' יוחנן כהדא עגלתא תמימתא.

לערנענדיק בשטחיות קומט אויס, אז די נפקא מינה צווישן ערשטן און צווייטן פירוש איז אין צוויי פרטים: (א) לויטן ערשטן פירוש באַציט זיך

און, ווידער, בעת מען רעדט וועגן תואר "תמים" בשיכות צו ענינים גשמיים, איז ניט פארשטאנדיק מאי דך גיסא: ווי אזוי פארבינדט זי דער מדרש, אז וויבאלד "הן תמימים" איז אויך "שנותם תמימים" — בעת עס קען דאך יע געמאלט זיין א פאל ווען ער אליין איז א "תמים" אין א גשמיות'דיקער מעלה (ווי "נוי", למשל), און דאך זיינען די יארן זיינע ניט קיין "גאנצע" אין דעם הינזיכט, ווייל אין א פריערדיקן זמן האט די מעלה צייטווייליק געפעלט — ווי מ'גע-פינט אזוי ביי שרה גופא, אז זיי-ענדיק "בת מאה" איז זי געווען גאנץ "בנוי" ווי בת כ' (און ז'), הגם אז פריער, אין דער צווישן צייט, איז ביי איר געווען א זמן פון "בלות"??

און אפילו אויב דער מדרש קען זי יע צוזאמענבינדן, אויף וועלכן עס איז אופן, בלייבט ווידער שווער: ווי-באלד מ'מוז דאך שוין זאגן, אז דער פארגלייך פון "מאה שנה" צו "עשרים שנה" קען ניט מיינען די תמימות פון די יארן גופא — אז דעם גאנצן משך פון "מאה שנה" איז זי געווען גאנץ בנוי (וויבאלד אין צווישן איז ביי איר געווען דער פארקער-טער פאל!) — טא ווי אזוי איז דאן שייך בכלל צו ברענגען דא דעם פסוק פון "יודע ה' ימי תמימים", פון וועלכן עס ווערט אָפּגעלערנט אז "שנה-תם" גופא זיינען "תמימים"?

(ב) ווי אזוי באַנוצט דא דער מדרש דעם לשון "שנותם תמימים" וואָס באַדייט [ווי די משנה זאָגט] אויף

(11) וירא ית, יב.

(12) ומ"ש "בת ק' כבת כ' לנוי", בהכרח לפרש לכאורה שזה הי' רק בהיותה בת ק' (ראה לעיל הערה הא' להערה ד).

(13) ערכין לא, א.

זיין ניט בלויז דעם פסוק "יודע ה' ימי תמימים", נאָר אויך דעם פסוק "ויהיו חיי שרה מאה שנה גו" אויף וועלכן ער שטעלט זיך. אין פלוג: וואָס פאַר אַ ביאור קומט דאָ צו לויט אַט דעם פי' ("זו שרה כו") אין פסוק "ויהיו חיי שרה גו"?

ג. לאַחרי ווי דער מדרש פאַרענט-פערט פאַרוואָס עס שטייט דריי מאָל "שנה", דורך זיינע פירושים אויף "יודע ה' ימי תמימים", איז ער ממַ" שיך און טייטשט אויס דעם סיום פון אונזער פסוק — "שני חיי שרה", דורך מפרש זיין דעם סיום פון פריער-געבראַכטן פסוק ("יודע ה' גו") — "ונחלתם לעולם תהי". וז"ל: "ונחלתם לעולם תהי", שנאמר ויהיו חיי שרה, מה צורך לומר שני חיי שרה באחרונה, לומר לך שחביב חייהם של צדיקים לפני המקום בעולם הזה ולעוֹלָם הבא.

זיינען אויך דאָ פאַראַן שוועריקייטן: (א) דאָס איז דאָך אַ דבר פשוט, אַז צדיקים האָבן עולם הבא. צו וואָס דאַרף מען עס אָפּלערנען פון "ונחלתם לעולם תהי"? — מוז מען זאָגן, אַז דער אויפטו וואָס דער מדרש לערנט אָפּ פון דעם פסוק באַשטייט אין דעם וואָס "חביב" חייהם כו' ול-עולם הבא". אָבער אויך דאָס פאַדערט ביאור: אויך דאָס איז זעלבסטפאַר-שטענדלעך, אַז דעם שכר צו צדיקים גיט דער אויבערשטער ברצון ובסבר

דער וואָרט "תמימים" אויך צו "ימי" (כנ"ל תחלת ס"א), משא"כ לויטן צווייטן פירוש "זו שרה כו" ווערט נויטן וואָרט "תמימים" געמיינט כפשוט: טו: בלויז די תמימות פון די מענטשן; און דער פי' פון "ימי תמימים" איז: טעג פון די תמימים. (ב) לויטן ערשטן פי' ווערט אַרויסגעלערנט, אַז דער תואר "תמים" באַדייט אַ שלימות אין אַלע מעלות (ביי צו מעלת הנוי וואָס איז לכאורה יי גיט קיין ענין רוחני); אָבער לויטן צווייטן פירוש, "זו שרה שהיתה תמימה במעשי", איז דער תואר "תמים" פאַרבונדן בלויז מיט מעשים טובים.

אָבער עפ"ז איז אינגאנצן שווער צו פאַרשטיין:

(א) ס'איז דאָך מובן אין פשטות, אַז אויך אין זיין צווייטן פירוש איז דער מדרש עפעס מחדש אין דער אויס-טייטשונג פון דעם פסוק "יודע ה' ימי תמימים". ולכאורה: וואָס פאַר אַן אויפטו איז דאָ אין צווייטן פירוש, אַז מיטן תואר "תמימים" קענען גע-רופן ווערן בלויז אַזעלכע וואָס זיי-נען גאַנץ אין זייערע מעשים? דאָס איז דאָך אַ זאך וואָס מ'פאַרשטייט אויך אַן דעם מדרש.

(ב) וואָס פעלט אין דער הבנה פון די ווערטער "תמימה במעשי", וואָס צוליב דעם דאַרף ר' יוחנן געבן דער-צו אַ דוגמא — "כּהדא עגלתא כו"; און אויב עס פעלט יע ביאור אין דעם תואר "תמימה במעשי" — מיט וואָס ווערט עס אויפגעקלערט דורך דער דוגמא?

(ג) ס'איז דאָך קלאָר, אַז מיטן פי' "זו שרה כו" וויל דער מדרש מבאר

14* וו"ל, שהמדרש כאן ס"ל שפי' רוש "יודע (ה' ימי תמימים)" הוא [לא כפשוטו — דהרי הקב"ה יודע ימי כל אחד, ולא רק "ימי תמימים" — כי אם] לשון חיבה (ראה רש"י וירא יח, יט), וקאי גם על סיום הכתוב, "ונחלתם לעולם תהי".

זיך אין דער סביבה איז אין אַזאָ אופן, וואָס עס איז בכח צו באַווירקן אים ווען ניט זיין שטאַרקן זיך איבער איר — דאָס אַליין באַדייט שוין אַ ירידה¹⁶ און אַ שינוי לגבי זיין פריי-ערדיקן מצב, איידער ער איז געקומען אין דער דאָזיקער סביבה, וואו ער האָט ניט געהאַט אַפילו קיין נתינת מקום פאַר אַזאָ ניט-גוטער השפעה. (ב) מצד דעם וואָס ער איז אַפ-געזונדערט און שטייט העכער פון דעם אַרום. אָבער אויך דער אופן איז ניט דער תכלית השלימות: וויבאַלד אַז זיין אומגעענדערטקייט נעמט זיך בלויז דערפון וואָס ער איז אַפגעזונ-דערט פון דער סביבה, קען דאָך גע-מאַלט זיין, אַזאָ אויב ער וואַלט יע געהאַט צו טאָן מיטן אַרום, וואַלט ער דאָן פון אים באַאיינפלוסט גע-וואָרן; הייסט עס דאָך, אַז בעצם האָט ער דאָך אין זיך אַן עלוליות צו נש-תנה ווערן.

(ג) צוליב דעם וואָס ווי נידעריק דער אַרום זאל זיין, איז ער פועל אויף דעם אַרום¹⁷ און דערהויבט אים צו זיין מדריגה — און דאָס איז דער תכלית-שלימות-דיקער אופן פון הע-דר-השינוי, וואָרום האַבנדיק אין זיך דעם כח, וואו נאָר ער געפינט זיך, אויפצוהויבן דעם מקום צו זיך, צו זיין מדריגה, איז דאָך שוין במילא ניט שייך אַז עפעס אַ זאָך זאל אים קענען אַראָפנידערן פון זיין מדריגה.

(16) להעיר, ממה שאין מסכיין בדבר שראוי לקבל טומאה, אפילו כשלא הוכשר לטומאה (סוכה יא, א. שו"ע או"ח ר"ס תרכ"ט). וראה ג"כ פרה פ"א מ"ח: לקט לאוכלין.

(16*) כי האדם וסביבתו להיותם מושפעים זמ"ז (ראה רמב"ם הל' דעות רפ"ו, ובכ"מ) אי"א אשר סו"ס לא תהי' השפעה מאחד על השני.

פנים יפות, איז וואָס איז דער חידוש פון „חביב חיהם כו' ולעולם הבא"?

(ב) הן אמת, אַז אין דעם וואָס דער פסוק חזר'ט איבער נאָכאַמאַל „שני חיי שרה" — נאָכדעם ווי ער האָט שוין פריער געזאָגט „ויהיו חיי שרה" — איז מרומז די צוויי מיני „חיים" פון שרה, חיי עוה"ז און חיי עוה"ב, אָבער פון וואָנען איז דאָ אַ משמעות אויפן ענין פון „חביב חיהם כו'". ובפרט אַז, כנ"ל, באַשטייט דער אויפ-טו פון מדרש אין „חביב"?

(ג) שוין גערעדט פיל מאל¹⁸, אַז אַלע פירוש'ים וואָס קומען אויפן זעלבן פסוק אין תורה, האָבן אַ שייכות איי-נער צום צווייטן. דאָרף מען עפ"ז פאַרשטיין: וואָס איז די שייכות פון פירוש הפשוט פון „שני חיי שרה" וואָס מיינט די יאָרן וואָס שרה האָט געלעבט בעוה"ז — ווי רש"י טייטשט (לפי פשוטו של מקרא) „כולן שוין לטובה" — מיטן פירוש המדרש אַז מיט „שני חיי שרה" ווערט געמיינט חיי עוה"ב?

ד. איז דער ביאור בכל הנ"ל:

ווען אַ מענטש, למשל, געפינט זיך אין אַ געוויסער סביבה מיט אַנדערש-דיקע אָדער ניט-גוטע אייגנשאַפטן, און טראָץ דעם ווערט ער ניט באַ-וירקט און ענדערט זיך ניט צוליב דער אַרומיקער אומגעבונג — קען עס זיין צוליב דריי פאַרשידענע סי-בות:

(א) צוליב דעם וואָס ער שטאַרקט זיך, ניט צו באַאיינפלוסט ווערן פון דער סביבה. אָבער דעמאַלט איז זיין העדר השינוי ניט קיין שלימות-די-קער, וואָרום היות אַז זיין געפינען

זיין יוגנט (פון „בת ז'“), ווען ער האט לגמרי ניט געהאט קיין שייכות צו חטא און ניט צו די סיבה פון העדר היופי. (ב) מצד דעם וואס ביי אים „לייכט“ דער חלק הנשמה, וואס איז העכער פון צו אנטאן זיך אין גוף — און דער פאָר איז ער ניט אונטערגעווארפן די שינויים פון אינגער און עלטער וואס קומען בלויז מצד דעם גוף.

וואָרום אַזוי ווי דאָס איז בכלל ביי יעדער אידן, אַז ווייל די עצם הנשמה איז העכער פון התלבושות אין גוף, דעריבער געפינט זי זיך ביי אים אַן קיין שום שינויים פון זינט דער רגע שנולד ביז צו דער רגע האחרון — קען דערפאר געמאלט זיין, אַז ביי די וואָס די עצם הנשמה איז ביי זיי מאיר בגילוי, זאָל זי ווירקן אַ העדר השינוי אויך אויף זייערע כחות הגלויים און גוף — (אַזוי ווי אויף יופי) —

(18) ראה ד"ה זה היום תשי"ח פ"ו — לענין בחי' „חי בעצם“ (אף שהיא רק בחי' העצמיות דנר"ג, שהיא בכלל הארת הנשמה שנמשכת למטה בהגוף — שהרי משכנה והשראתה היא במוחין שבראש), ומכ"ש שכ"ה בנוגע לבחי' עצם הנשמה (ח"י) שנשאת למעלה.

(19) וכדוגמת ענין הנצחיות בנבראים — מה שצבא השמים קיימים באיש וצבא הארץ קיימים במין, ועד שצבא השמים הם חזקים כיום הבראם (ירוש' ריש ברכות עה"פ בראשית ב, ד) אלה תולדות השמים והארץ (בהבראם) — דאף שזהו מצד כח

(*) מסיום פסוק זה למדים (חגיגה יב, א) שהארץ נבראת תחלה, ויש לקשר דרשת הירוש' עם הדרשה שבחגיגה שם וראה לעיל סו"טג ובהנמסר (ס):

מבואר בכ"מ (ראה תו"א ותו"ח ר"פ ויגש, ד"ה כי המצוה הזאת תרס"ו, ועוד) שדעת ב"ש שמים נבראו תחלה, הוא מצד בחי' הגלויים דסדר השתלשלות, ודעת ב"ה ארץ נבראת תחלה הוא — מצד כח העצמות,

ה. על דרך זה איז אויך בנוגע דער אומגעענדערטקייט אין „חטא“ און אין „יופי“ וואָס ווערט ניט „באָ-ווירקט“ פון יאָרן און זקנה, צוליב דעם וואָס די רוחניות הנשמה באָ-הערשט און פאָרהיט דעם מענטשן בכל ביז אויך די גשמיות הגוף, פון שינויים (ווי בנדו"ד — שרה — וואָס איז געווען „בת ק' כבת כ' ובת כ' כבת ז'“) — אַז דאָס קען זיין אויף די דריי דערמאָנטע אופנים:

(א) אַזא וואָס מצד זיין רוחניות — דיקן מצב אַליין איז ניט אַפגעפרעגט די שייכות צו אַ חטא; און מצד גש-מיות הגוף איז נאָכמער: ער געפינט זיך אין אַ צושטאַנד וואָס ער איז אונטערגעווארפן די ווירקונג פון אַלט-קייט און דאָרף ע"פ טבע פאָרלירן דעם יופי פון דער יוגנט — און טראָץ דעם איז ער זיך מתגבר אין זיין עבודה רוחנית, ביז דאָס איז פועל אויך אויף זיין גשמיות הגוף: אַז דער גוף בלייבט אין דעם זעלבן יופי ווי ער איז געווען אין דער יוגנט.

אַבער לויט דעם אופן פון העדר השינוי, איז דער „בת ק' כבת כ' ובת כ' כבת ז'“ בלויז מיט אַ כ"ף הדמיון. וואָרום דאָס גופא וואָס ס'איז דאָ בלויז די מעגלעכקייט ער זאָל באַגיין אַ חטא (ווען ניט זיין התגברות בעבודתו) אין זיינע עלטערע יאָרן (ניט ווי זייענדיק אַ „בת ז'“), ובפרט אַז אין זיין מצב הגוף „דאָרף“ די אַלטקייט אַרויסרופן העדר היופי — דאָס אַליין איז שוין אַ געוויסע ירידה און ענדערונג — לגבי

(17) שלכן משבח הכתוב את שרה ש' היתה כבת ז' ליופי — אף ששקר החן והבל היופי — כי יופי זה בא מצד הנשמה, כפנים, וכמבואר בגו"א כאן.

אָבער כנ"ל, איז אויך דער אופן
ניט תכלית השלימות: היות אַז דער
העדר השינוי קומט מצד דער עצם
הנשמה שלמעלה מהתלבשות אין גוף,
קומט דאָך אויס, אַז מצד עניני הגוף
איז יע פאַראַן²¹ אַן אַרט פאַר שי-
נויים²².

ג) אַז דער העדר השינוי, איז ניט
בלוין מצד די נשמה, נאָר אַז עס
ווערט דערהערט אין גוף — אין
אלע זיינע פרטים, אַז זייער גאַנצער
ענין איז אויסצודריקן דעם עילוי פון
דער נשמה, ווי זי האָט ניט קיינע
הגבלות און קען זיך דערפאַר פאַר-
בינדן אויך מיט אַ גוף גשמי²³ —
אַ משתנה ונפסד.

און דאָן איז דער העדר השינוי

21) ועד"ז הוא גם בנוגע להנצחיות דצבא
השמים כ"י (ראה לעיל הערה 19), שמכיון
שהנצחיות שבהם הוא מצד כח הא"ס שבהם
(כבערה הגל) — הרי מה שבפועל הם
"חזקים כיום הבראם" אי"ו מתייחס לה-
נבראים עצמם, ומצד עינים הם — הם
נפסדים.

ובזה יובן מ"ש בד"ה אתה הוא ה'
לבדך תשא בתחלתו ההפסדות שבהם
בלתי ניכרת כלל והם נראים חזקים כיום
הבראם. . . וכשיעלה רצון הבורא ב"ה ש'
יתבטלו. . . אז תוכר ההפסידות שהי' בהם
כל משך קיומם — ולכאורה, זה סותר
להמבואר בכ"מ (ראה בהוסמן בהערה 19)
שקיומם עכשיו הוא כקיום דבר הנצחי ומה
שיופסדו לע"ל הוא רק מצד רצון הבורא
ב"ה — כי מכיון שהנצחיות שבהם הוא
מצד כח הא"ס שאינו מלוּבש בפנימיותם,
נמצא שמצד עינים הם, הם נפסדים.

22) ובדוגמת הידוע (ד"ה החדש הזה
תרס"ו, והר סיני תשי"ח פ"ו, ועוד), ש'
ביטול גופו דמשה ה"י מצד נשמתו ולא
מצד הגוף עצמו. ובזה — מעלה באליהו
(נשמה דב"ן), שהביטול שלו ה"י מצד הגוף
עצמו, עיי"ש בארוכה.

וי"ל שט"ז הוא גם בנוגע לשרה (ראה
לקמן בפנים), כי גם שרה היא נשמה דב"ן.

23) ראה תר"א ה' ב' ד"ה זה היום
מש"נ ח"ד וט"ז

מצד זייער פאַרבונדנקייט מיט עצם
הנשמה שלמעלה מהתלבשות²⁰.

הא"ס הבלתי בעל גבול שאינו מתלבש
בהם [וכידוע, שבגוף מוגבל א"א שיהי'
מלוּבש חיות בלתי מוגבל (ס' האמונות
וידעות מ"א פ"א. מו"נ ח"ב הקדמה יב),
וראה ד"ה אמר רבא כל המעביר תשי'
פ"ו, שמאופן הקיום דצבא השמים אנו
יודעים בחי' אור הסובב], בכ"ז, הרי כח
זה פועל על הנבראים שהם עצמם קיימים
באופן נצחי, ועד — שמה שלע"ל יופסדו
הוא רק מצד רצון הבורא (ראה בארוכה
ס' החקירה להצ"צ בתחלתו. שם ע' קא
ואילך. ד"ה אין ערוך (הב') תרצ"ד (סה"מ
תשי"א). תקעו תשי"ז בתחלתו. ועוד). וראה
לקמן הערה 21.

20) וי"ל, שמטעם זה נאמר במשה, "לא
כהתה עיני ולא נס לחה" (ברכה לה, ז),
כי האיר בו בחי' ח"י שלמעלה מהתלבשות
(סד"ה עשר תעשר תשי"א), ומכיון שבחי'
עצם נשמתו האירה גם בגופו [שוה"ע
ותרא אותו כי טוב הוא, שכשנולד נתמלא
הבית כולו אורה (שמות ב' ב' פרש"י שם
משמור פ"א, כ"ז שגם "בית" הוא הגוף,
נתמלא מאור הנשמה (ד"ה יובא עמלק
תרפ"ח בתחלתו)], לכן גם בגופו "לא
כהתה עיני ולא נס לחה". וראה הערה 22.

שכח העצמות מתגלה בארץ זוקא (ראה
אגה"ק סי' כ' (קלב, רע"א)) — והרי גם
ענין הנצחיות שבנבראים הוא חזרי כח
הא"ס שבהם (כפנים ההערה), ואמיתית
ענין הא"ס ובל"ג הוא בעצמות זוקא.

ואין מזה סתירה למה שצבא השמים
קיימים באיש וצבא הארץ קיימים (רק)
במין — אף שכח העצמות מתגלה בארץ
זוקא כנ"ל — כי ב' עינים גילוי כח
העצמות: ענין ה"אין סוף" שבו (שבבעצ'
מותו ית' גופא הוא כביכול ענין ה"גילוי"
שבו) — וענין זה מתגלה בעיקר בבחי'
האור, שמה שהוא א"ס הוא להיותו מעין
המאור (ראה ד"ה ויולד ה' תרס"ו. תקעו
תשי"ז. ועוד) ולכן, גם בנבראים הוא בעיקר
בצבא השמים; ומה ש"אין לו תחלה" —
שזה מתבטא בהכח הלוות יש מאין (ראה
אגה"ק שם (קל, ריש ע"ב) שהכח הלוות.
יש מאין הוא מצד הענין דמציאותו
מעצמותו — "אין לו תחלה") — וענין
זה הוא בעיקר בבחי' המלכות ובארץ. וענין
ד"ה מזה ע"ז תשי"ז פ"ב

באלד אזוי, איז דאך פארשטאנדיק אז אויך זייענדיק בת ק' און בת כ' האט זי ניט געהאט קיין שייכות צו חטא און העדר היופי, ווארום אויב ניט אזוי — פעלט דאך אין דעם פארגלייך צו „בת ז'“.

שטעלט זיך דא די שאלה: ווי-באלד אז אינצווישן (איידער זי איז געווארן „בת מאה“) איז ביי איר גע-ווען א זמן פון „בלותי“ (כנל ס"א), היפך היופי, הייסט עס דאך אז בעצם איז איר יופי יע געווען אונטערגע-ווארפן די שיניים פון זמן; ובמילא איז ביי איר דער צוריקגעקומענער נוי שוין ניט פון זעלבן סוג, ניט מיט דער גרינטלעכקייט, ווי אין אי-רע יוגנט-יארן ווען ס'איז נאך קיין ארט ניט געווען אויף היפך היופי:

(25) ושוני ענינים בזה: א) אפילו באם בפועל לא הי' „בלותי“, מכיון שמצד טבע הגוף ישנה עלולות לזה, הרי היופי דת ק' אינו כהיופי דבת ז' (ככפנים, וראה בארוכה לעיל ס"ה). וירידה (ושינוי) זה הוא גם בנוגע לחטא * (ב) ע"י שלפניו הי' אצלה הענין ד„בלותי“ ** בפועל, הרי זה ירידה ושינוי גם בנוגע להזמן שלאחזי — בדוגמת דבר שהי' ראוי לקבל טומאה שעה אחת, שגורו חכמים שלא לסכך בו, גם כשנשחר אח"כ מלקבל טומאה (אורח ר"ס תרכ"ט).

(*) אפילו באם נפרש ש„ותצחק שרה“ אינו ענין של חטא כלל (ראה רמב"ן וירא יח, טו. כלי יקר שם, יב. ועוד) — מכיון שלאחרי כ' שנה ישנה עלולות לחטא עכ"פ. אבל לפי פרש"י (לך יז, יז) „ושרה לא האמינה ולגלגה“ — גם בנוגע לחטא הוא שינוי בפועל. וראה שוה"ג להערה 26. (***) גם ההוכחה לענין הראשון הוא מ„בלותי“, דאזולי זאת הי' אפ"ל שמצד אור הנשמה לא הי' שייך בה שינויים, ע"ד אופן ה' דלעיל סעיף ה', וכמבואר לעיל הערה 20. אזל שבענין הראשון נוגע הענין ד„בלותי“ בכדי להוכיח ששייך בה שינוי, משא"כ בענין השני.

בתכלית השלימות — היות אז אין די עניני הגוף אליין, וואס ענדערן זיך בחיצוניות, ווערט אנטפלעקט אז זיי-ער ענין פנימי איז דווקא אויסצו-דריקן דעם בלי-גבול פון דעם העדר השינוי פון דער נשמה — אז דער בלתי משתנה פון דער נשמה קען זיך געפינען אויך אין זי.

ו. און דאס איז דער טעם וואס דער מדרש זאגט ניט גלייך „בת ק' כבת כ' ובת כ' כבת ז'“, נאך דווקא נאכדעם ווי ער ברענגט פריער דעם פסוק „יודע ה' ימי תמימים“ און איז מפרש „כשם שהן תמימים כך שנו" תם תמימים“ — ווייל דווקא נאך דעם דאזיקן לימוד ווערט קלאר דער פירוש פון „בת ק' כבת כ' ובת כ' כבת ז'“:

דורכן צוגעבן ביי יעדן באזונדערן סכום פון שרה'ס יארן דעם זעלבן לשון „שנה“, מיינט דער פסוק צו פארגלייכן איין סכום צום צווייטן — אז זייענדיק בת ק' איז זי געווען אין דעם זעלבן מצב ממשי ווי זייענ-דיק בת כ' און בת ז' (און ווי רש"י זאגט „כולן שוין לטובה“).

(24) אלא שרשיי מפרש ענין זה ב„שני חיי שרה“, וי"ל (ע"פ „ינה של תורה“ שבפרש"י) שזהו מה שהכתוב מוסיף ב„שני חיי שרה“ על „מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים“ — כי הכונה ב„בת ק' כבת כ' ובת כ' כבת ז'“ (בכ"ף הרמיון) בפרש"י הוא רק מה שבפועל היתה כבת כ' וז' (וגי' — רק בהיותה בת ק' ולא לפניו — ראה הערה הא' להערה ז'). ולכן מפרש שההוספה ד„שני חיי שרה“ היא — „כולן שוין לטובה“ (שהיו שוין ממשי, ו„כולן“ — כדלקמן הערה 26). משא"כ במדרש ש' מקדים לפניו „כך שנותן תמימים“, ולכן מפרש שם שב„שני חיי שרה“ מרמז הכתוב להחביב חייהם כו' ולעזוב"ב, כדלקמן סעיף ט.

די עצם הנשמה שלמעלה משינוי.²⁷
ז. שוין גערעדט פיל מאל, אז דאס
וואס עס ווערט געזאגט אויף צדיקים
"לכו מחיל אל חיל" — מיינט עס אן
אופן פון עליות וואס איין דרגא איז
ניט בערך צו דער אנדערער.²⁸ קומט
דאך במילא אויס, אז די עבודה וואס
זיי האבן געטאן אין זייער יוגנט האט
גאר קיין ערך ניט צו דער מדריגה
אין עבודה וואס זיי האבן דערגרייכט
אין זייער עלטער.

לויט דעם שטעלט זיך ווידער די
שאלה, לאידך גיסא: ווי קען מען
פארגלייכן די "מאה שנה", "עשרים
שנה" און "שבע שנים" און זאגן אז
זיי זיינען "כולן שוין" — וויבאלד אז

(27) ויש לקשר זה עם "שנה תמימה
— להביא את חדש העיבור" (ערכין לא,
א — ראה קושיא הב' בסעיף א') — כי
גם ענין העיבור, עם היות שהוא בכדי
להשוות שנת הלבנה עם שנת החמה, מימ
עייז שנת העיבור יתירה היא גם משנת
החמה.

ולעזיר (א) מזה שימי הלבנה הם שנה,
כי ענינה הוא מה שהיא משנה את אור
החמה (אוה"ת שם שלט, רע"א) — דוג
מת ענין "שנותם" (שינויים) שמצד הגוף.
(ב) ממיעוט הירח (שוהו הסיבה להחסרון
דשנת הלבנה), דעם היות שצריך "פלה" (ראה חולין ס, ב. הובא בפרש"י עה"ת
פנחס כח, טו), הרי מכיון שזהו מה
שהקב"ה מיעט את הירח, מובן (ראה לעיל
ע' 63) שזהו בשביל העלי (כמו צמצום
הראשון שהוא בשביל הגילוי) — בדוגמת
ה"חטא" דמתצחק שרה" (ראה שוה"ג להערה
26).

(28) תהלים פד, ה. סוף מס' ברכות.
סוף מס' מו"ק [ושם הלשון ת"ה אבל
בת"י לתהלים שם (שמעם למדים בברכות
ומו"ק ש"אין להם מנוחה כו')]: "אולין
צדיקא"י].

(29) כמוכן מהלשון "לכו", שהליכה
מורה על עלי שבאין ערוך (ד"ה צאינה
וראינה תר"ס, ובכ"מ).

(*) נת' בלקו"ש חסיו ע' 137 ואילך.

— היינט ווי אזוי פארגלייכט דער
פסוק "בת ק" צו "בת ז"י"?

אויף דעם איז דער מדרש מקדים
"יודע ה' ימי תמימים" . כשם שהן
תמימים כך שנותם תמימים", אז
טראץ דעם וואס אויך תמימים זיי-
נען אונטערגעווארפן די גדרים, שי-
נויים פון זמן, פונדעסטוועגן איז עס
ניט קיין שינוי אין א פנימיות —
ווייל אויך "שנותם" (וואס איינער פון
די טעמים אויפ'ן נאמען שנה איז
מ' שינוי²⁹), אט די שינויים גופא
זיינען "תמימים". ד.ה. אז די ירידות
און שינויים, וועלכע קומען פאר ביי
זיי פון צייט צו צייט, ברענגען שפע-
טער ארויס און אנטפלעקן דעם אי-
נערלעכן העדר השינוי: אז טראץ —
און דורך — די שינויים וואס זיינען
פארגעקומען בפועל אין גוף³⁰, ווערט
דערנאך נתגלה אין דעם זעלבן גוף

(25*) אוה"ת מקץ שלח, סע"ב.
(26) ועפ"י מובן "בת מאה כבת עשרים
כו" גם להפירוש שכל המאה שנה הם
"כלל אחד שאינו מחולק", שבכל משך ה'
מאה שנה היתה כבת כ' ובת ז' (ראה לעיל
הערה 6. ולהעיר גם מלשון רש"י "כולן
שוין לטובה", וראה לעיל הערה 24) —
כי מכיון שגם השינוי ד"בלות" ענינו
הפנימי הוא לגלות הבל"ג האמיתי שמצד
עצם הנשמה, הרי בפנימיותו אינו שינוי *.
ומה שאמרו "בת ק' כבת כ' כו" (ולא
"מאה שנה כעשרים שנה" וכיו"ב) — כי
זה מה שגם "בלות" אינו שינוי, נתגלה
רק לאחר"י.

(*) ועד"ז הוא גם בנוגע ל"מתצחק
שרה" — כי [נוסף לזה, שמכיון שע"י
תשובה מהפכים גם את העבר — נמצא
שבכל משך שנותיו גם האדם הוא תמים
(כנ"ל הערה 10)] מכיון שבצדיקים ה"חט'
אי"ם" (חסרון האור, במדריגות דקדושה
גופא — ראה לעיל ע' 63-4) הם בשביל
העלי' שלאח"ז (ראה שם הערה 56), הרי
ה"שנים" (שינויים) עצמם הם "תמימים".

דערונג אויך אין דעם עבר ³⁴, ביז אַז „זדונות נעשים לו כזכות“ ³⁵.

ה. און דאָס איז אויך דער ביאור וואָס אינעם ערשטן פירוש זאָגט דער מדרש „שנותם תמימים“, און אין צווייטן פירוש — „זו שרה שהיתה תמימה במעשי“:

לויטן ערשטן פירוש פון מדרש, מיינט די „תמימות“ פון שרה — אַזוי ווי די וואָס ביי אַלע אַנדערע „תמימים“ (ווי עס ווערט דאָ געבראַכט בסתם: „ידוע ה' ימי תמימים“), אַז זי איז געבליבן גאַנץ און גיט באַ-ווירקט פון די שינויים וואָס דער זמן גופא, די שנים, רופן אַרויס ביי מענטשן (אין שייכות צו העדר הנוי, און די עלוליות אויף חטא), קומט דאָך במילא אויס, אַז דער חידוש באַ-שטייט אין דעם, וואָס טראָץ די שינויים וואָס דאַרפן זיך שאַפן מצד „שנותם“, זיינען זיי אַבער געבליבן „תמימים“;

משא״כ אין צווייטן פירוש וואו דער מדרש איז מחדש, אַז ביי שרה'ן איז געווען אַ באַזונדערער און העכערער סאַרט פון „תמימות“ (און דערפאַר אויך איז דער מדרש דאָ מדגיש „זו שרה כיו“), אַז די העכסטע „תמימות“ פון זמן הסתלקותה האָט אויפגעטאַן אויך אין אירע יונגע יאָרן (זיי איי-בערגעמאַכט) — איז וויבאַלד אַז אַט דער עילוי וואָס קומט אין די על-טערע יאָרן איז דאָך (ניט מצד די יאָרן גופא, נאָר) מצד עבודה און מעשים טובים, דערפאַר זאָגט דער מדרש „תמימה במעשי“, אַז זי האָט גע'פועל'ט תמימות אין אַלע אירע

די עבודה אין משך פון די פריער-דיקע יאָרן האָט גיט קיין ערך לגבי דער עבודה במשך די שפעטערדיקע יאָרן?

אויף דעם זאָגט דער מדרש אין זיין צווייטן פירוש (און אין דעם באַ-שטייט דער אויפטו, און דערגענצונג, פון צווייטן פירוש צום ערשטן): „זו שרה שהיתה תמימה במעשי“, אַז בעת הסתלקותה (וואָס דער פסוק „ויהיו חיי שרה גו“ רעדט דאָך וועגן יע-נעם זמן), ווען זי איז צוגעקומען צו תכלית העילוי פון דער עבודה, איז זי געווען „תמימה במעשי“ — ד.ה. אַז עס האָט זיך דאָן ביי איר אויפ-געטאַן אַזאַ „תמימות“ וואָס האָט אַרומגענומען אַלע מעשים און די גאַנ-צע עבודה פון אירע אַלע יאָרן“:

— וואָרום בשעת ההסתלקות פון צדיקים ותמימים איז דאָך די נשמה עולה לשרשה ומקורה ביז מדרגה היר-תר עליונה און דאָס פועל'ט אויף כל עמל האדם שעמלה נפשו בחייו ³¹, אין אַנדערע ווערטער דאַמאַלס איז הרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה — דער עיקר התשובה ³², און תשרי-בה האָט בכח צו איבערמאַכן אויך דעם עבר (ובדוגמא ווי תשובה אויף חטאים ³³, וואָס זי טוט אויף אַז ענ-

(30) ועפ"ז יש לומר ש„עשרים שנה ושבע שנים“ הם השנים שלאחרי המאה שנים (כפשוטו הכתוב), מכיון שהעליות הם תמיד.

(31) ראה סידור שער הל"ג בעומר (דף דש, סעי'ב, שו, סעי'ב). אנה"ק ס"י כח.

(32) לקו"ת רי"פ האזינו.

(33) ואף שהמדובר בנוד"ד (בנוגע לשרה) הוא בנוגע להעדר (שלימות) העבודה, שהוא בדוגמת העדר האור שע"י ביטול מ"ע — הרי מבואר בכ"מ (ראה לקו"ת אחרי כו, ג, נצבים גו, א, ועוד) שגם על זה מועיל תשובה (ואין סתירה לזה מהמבואר באנה"ת בתחלתו — כי כמה מדרגות בתשובה).

(34) יומא פו, א וברש"י שם נקטר עוני מתחלתו. ונתבאר בלקו"ש ח"ו ע' 54.

(35) יומא פו, ב.

ווערט דאָ די שאלה: וויבאלד אַז שרה איז נפטר געוואָרן פֿאַר דער צייט ^א, ווי די רז"ל דערציילן אַז "פֿר-חה נשמתה" מצד דער בשורה פֿון "עקידת יצחק" ^ב, האָט זי דאָך אין משך פֿון די מאה ועשרים ושבע שנים ניט געקענט דורכפֿירן די עבודה וועלכע מ'האָט איר פֿריער באַשטימט פֿאַר אַ לענגערן זמן — טאָ ווי אַזוי קען זי אָנגערופן ווערן "תמימה"?

און דאָס פֿאַרענטפֿערט דער פֿוסק דורך מוסיף זיין "שני חיי שרה", בכ"י די צו לערנען אונז אַז "חביב חיהם של צדיקים לפני המקום בעולם הזה ולעולם הבא", אַז [ניט בלויז גיט דער אויבערשטער עוה"ב צו די צדי-קים, נאָר אויך אַזן] "חיהם לעולם הבא" איז "חביב לפני המקום" אַזוי ווי "חיהם בעולם הזה", ד.ה. אַז די צדיקים וואָס ווערן נסתלק פֿאַר זיין ער זמן, קענען זיי משלים זיין "לעו-לם הבא" דאָס וואָס זיי האָבן ניט דערטאָן בעולם הזה.

ובדוגמא: אויב זיכה את הרבים — זכות הרבים תלוי בו ^א (אפילו — פֿון לאחר זמן רב). ברא מזכה אבא ^ב וכיו"ב ^ג.

(38) ראה ר"ה טו, ב. ב"ק צג, א. ובחדא"ג מהרש"א (לב"ק שם): שהיתה שרה ראוי להגיע לשני אברהם. לפי (גירסת ו) פירוש היפ"ת כאן (נעתק לעיל הערה 8), צריך לומר שמדרשות חלו-קות הן (או כמיש במלבי"ם ריש פרשתנו), אבל לפי הגירסא שלפנינו, כו"ע מורי ש-נפטר קודם זמנה.

(39) מבשורה המצערת שנקעד (ב"ר פנ"ח, ה. וראה פדרא" פל"ב), או מרוב שמחה (כפירוש ריב"א עה"ת — ומביא דוגמא מכתובות סב, ב — או כמסופר בס' הישר, 40) אבות פ"ה מ"ח.

(41) סנה' קד, א (ראה חדא"ג שם: שאביו הי' מוכיחו).

(42) ד"ל בכ"ז דפועלת המזכה וכו' — היא פועלה נמשכת.

מעשים (כולל) — די פריערדיקע מע-שים).

און דאָס איז אויך וואָס ר' יוחנן איז מבאר דעם ענין פֿון "תמימה במעשי" מיט דער דוגמא פֿון "עגלתא תמימתא" עגלה ערופה ^א — ווייל ביי עגלה ערופה שטייט ^ב אַז כפ"רחה איז אויפ'ן גאַנצן עבר ביו יצאי מצרים וואָס האָבן ניט געהאַט קיין כפרה די אַלע טויזנטער יאָרן, איז דער דין, אַז וויבאלד זי איז מכפר אחיים (אפ'ן הוה) מכפרת נמי אמתים (דעם עבר שאיננו).

ט. אָבער לאחר כל זה, איז נאָך אַלץ ניט מובן וואָס מען רופט אַן שרה'ן מיטן תואר "תמימה": ווען אַ נשמה קומט אַראָפּ למטה, באַשטימט מען מלמעלה די גענויע צאָל יאָרן און טעג (און אַפילו רגעים) וואָס זי וועט זיך געפינען אין גוף — בהת-אם צו דער עבודה וואָס די נשמה דאַרף דורכפֿירן אויף דער וועלט ^א.

(36) ראה מתנות כהונה בב"ר כאן. (וצע"ק דהא אין מום פוסל בה. וראה ירוש' סוטה פ"ט ה"ה). אבל קשה דהו"ל לר"י לפרש (עכ"פ — לרמז) דמדובר כאן בעגלה ערופה (וב' פרט ד"תמימתא" מורה להיפך, כדלעיל).

ואולי יל"פ דברי ר"י (ודלא כבפנים) דעגלה חביבה על בעלה (סנה' כא, א. וראה יפ"ת כאן) ומצינו שם עגלה (בנשים) במיכל אשת דוד (ש"ב ג, ה. סנה' שם) והייתה תמימה אף שניתנה לפלטי בן ליש (ש"א כה, מד) וכן שרה אף שנלקחה לבית פר-עה ולאבימלך בטח בה לב בעלה שלא תגע בה כל ברי' (מדרש הגדול לך יב, יג). ועפ"ז סרה קושיית האחרונים איך אמר אברהם אמרי נא אחותי את גו' והרי בג'ע ירגו ואל יעבור, ואף שקרקע עולם היא וכו'.

(37) הוריות ה, א. כריתות כו, א. (37*) תו"א עט, ב. הצ"צ לתהלים קלט, טו. ובארכה — ד"ה לא תהי משכלה תשיב.

חר צאת הנשמה מהגוף איז דאך, לכאורה, ניטא ביי דער נשמה אס דער סוג זמן, וואס איז ביי איר גע' ווען זייענדיק למטה'. אזוי אז זי זאל קענען דעמאלט משלים זיין די טעג וואס האבן איר געפעלט למטה אין עוה"ז?

— איז דער ענין פארבונדן מיט א רשימה' פון כ"ק מרי"ח אדמו"ר פון כ' מרחשון — דער יום הולדת פון זיין פאטער דער רבי (מהורש"ב) נ"ע (וועלכע איז געווען, בשנת כתר"א, אין פ' ח"ש", כבשנה זו") — וואו ער שרייבט, אז אין דעם טאג (כ' מ"ח תש"ה — פינף און צוואנץ) ציך יאר נאך דער הסתלקות, האט אים זיין פאטער דערציילט, אז „במעל"ע זה שנתמלאו שמונים וארבע שנים לירידת נשמתי בעולם התחתון

(45) בצפ"ע על הרמב"ם הל' תשובה פ"ח ה"ד, שלדעת הרמב"ם לא שייך בכלל הוספה בזמן דהנשמה למעלה, ולכאורה, גם לדעת הראב"ד, יש לומר, שעכ"פ לא שייך אז ענין הזמן דעוה"ז (אבל ראה לקמן בפנים).

והנה מענין היאצ"ט [שאחד הטעמים (ראה פ"ח שער הקדושים בסופו) שאז עליית נשמת הנפטר מדרגא לדרגא (ולכן דנין אותה מחדש — ראה פ"ח שער התפיר לין פ"י)] מוכח שישנו המשך הזמן גם לאחר מיתה. וכ"מ גם מזה דקודב"ה אתי לאשתעשעא בצדיקא בג"ע בחצות לילה (וח"א עב, א. ח"ב מו, א. ועוד).

וי"ל בהפסע"ג דבעיקר שולל פעולת המ' שך הזמן בעיני הגוף — וע"ז ענין הבב' רות ע"י"ש. ואכ"מ. — ועפ"ז מובן שאין בזה סתירה למ"ש לקמן בפנים רשימת כ"ק מרי"ח אדמו"ר.

(46) נעתקה בלקו"ש ח"ב ע' 496.

(47) וראה לקמן ע' 346 ואילך איך שבפרשת ח"ש מרומים כמה ענינים עיקרים של כ"ק אדני"ע. עיי"ש בארוכה.

(47) תשכ"ו, תשל"א (שנות אמירת והדפסת השיחה).

און דאס איז אויך די שייכות פון פירוש המדרש אויף „שני חיי שרה“, אז דאס גייט אויף חיי עוה"ב, מיטן פירוש הפשוט פון פסוק אז מיט „שני חיי שרה“ ווערן געמיינט די יארן וואס שרה האט געלעבט בעוה"ז — ווייל די חיי עוה"ב ביי שרה'ן (אזוי ווי ביי אלע צדיקים וואס ווערן נפ' טר פארן זמן) זיינען ניט בלויז א שחר פאר איר עבודה אין עוה"ז, נאר אויך א המשך און תשלום פון אירע יארן בעוה"ז, כנ"ל.

י. מען דארף אבער פארשטיין:

דאס באשטימען א זמן וויפל די נשמה זאל זיין למטה, איז דאך ניט בלויז דערפאר וואס אט די כמות פון זמן איז פאר איר נויטיק אויף צו דורכפירן די עבודה וואס פארלאנגט זיך פון איר, נאר אויך צוליב דעם, אז די נשמה זאל „אויפטאן“ אין דעם „זמן“ גופא.

און דערפאר זאגט דער בעש"ט: „לא יניח שום יום מעשיית מצוה“ — הגם אז לגבי דעם סך-הכל פון די מצות איז קיין אונטערשייד ניט צי ער איז מקיים א צאל מצות במ' שך פון איין טאג, אדער ער טיילט זיי פאנאנדער אויף א סך טעג, באופן אז יעדער טאג זאל ער מקיים זיין (לכה"פ) איין מצוה — ווייל אויסער די (כמות פון די) אפגעטאגנענע מצות פאר זיך, איז אויך נוגע אז די טעג זאלן זיין גאנצע, „יומין שלימים“ — און דעריבער דארף יעדער טאג זיין אנגעפילט פון א מצוה'.

און דעריבער קען מען פרעגן: לא-

(43) צוואת הריב"ש בתחלתה, וראה אה"ק רס"כיה שהמכון הוא אמת לאמיתו'.

(44) כמבואר בארוכה בלקו"ש ח"ד ע'

1194, ח"ב ע' 315 ואילך.

זיי קומען אין המשך צו די יארן פון זיין געבורט.

און דאָס איז אויך דער ביאור וואָס אויך אין סיום הפסוק, וואו ער רעדט (לויט דעם פירוש המדרש) וועגן חיי עולם הבא פון שרה'ן, זאגט ער דעם לשון "שני חיי שרה" (אזוי ווי דער לשון "שנה" פריער, ביי איר לעבן דאָ למטה); און נאך מער: דאָס ווערט געזאָגט בהמשך צו "מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים", וואָס שטייט פריער

— ווייל אויסער דעם וואָס אויך אין חיי עולם הבא איז פאַראַן זמן, איז נאך מער: די "שני חיי שרה" שבע-לם הבא (כפירוש המדרש) ווערן גע-רעכנט בהמשך, און לויט דעם מספר, פון די "מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים" וואָס זי האָט געלעבט בעולם הזה, וכו'.

(משיחת ש"פ חיי שרה תשכ"ו)

הנה יהיו אצלי אורחים טובים, וכפי הסדר הנה כל אחד מכ"ק רבותינו ואבותינו הק' יאמר דרוש על פסוק דקאפיטל פד"י.

פון דעם זעט מען, אַז אויך לאַחרי ההסתלקות איז פאַראַן ניט בלויז דער ענין פון זמן בכלל, נאָר נאָך מער, אַז דער זמן קומט בהמשך צום זמן וואָס ער האָט געלעבט פריער בעולם הזה; אויך נאָך דער פטירה פון מענטשן ווערן זיינע יארן גערעכנט לויטן סדר הזמן ווי דאָ למטה, און

48) כידוע המנהג שקיבל אדה"צ . . . לאמר הקאפיטל תהלים המתאים למספר שנותיו (פירושו כשנמלאו לו, לדוגמא, יג שנה מתחיל קאפיטל יד) אחר תפלת שחרית קודם אמירת השיעור תהלים דכל יום כנהוג (קובץ מכתבים לתהלים ע' 214 ובהערה שם. אג"ק אדמו"ר מהור"צ ח"י ע' נג).

חיי שרה ב

צו זאגן, אז „המכפלה“ מיינט „בית ועלי“ על גביו? ¹

(ב) דער לשון „מכפלה“ פאסט צו זאגן אויף איין זאך וואס אנטהאלט אין זיך א טאפאלידיקייט, אבער נישט אויף צוויי באזונדערע זאכן וואס האבן נישט קיין געמיינזאמקייט. לויט דעם איז דאך לכאורה מער סברא צו זאגן, אז די צוויי מערות זיינען „זה לפני זה“, ווייל דוקא אויף דעם אופן איז פאראן אן איינהייט לעכע שייכות צווישן ביידע מערות [ווי באַלד איינע איז אָפּהענגיק פון דער צווייטער — מען קען נישט אַריינגיין אין דער מערה הפנימית סידן דורך דער מערה החיצונית], און דערפאר איז מובן וואס די צוויי מערות ווערן אנגערופן מיט דעם פאראייניגטן נאָמען „מערות המכפלה“ — איין טאפאליטע מערה. משא״כ לויטן פירוש אז די צוויי מערות זיינען איינע אויף דער צווייטער, האבן זיי צווישן זיך נישט קיין שייכות וואס זאל זיי מאַכן ווי איין איינהייט (וואָרעם וויבאַלד אז אַ מערה איז אין דער ערד, דאַרף דאָך במילא די אויבערשטע מערה נישט אַנקומען צו דער אונטערשטע און זי קען זיך האַלטן אויך ווען ס׳איז נישט אַ מערה אונטער איר — ואדרבה, זי איז דאָמאלס שטאַרַקער, נישט האַבענדיק אַ חלל אונטער זיך).² טאָ ווי אַזוי לערנט רש״י אז מיט „מכפלה“ ווערט געמיינט — „בית ועלי“ על גביו? ³

(ג) „בית“ און „מעה“ זיינען נישט בלויז צוויי פאַרשיידענע באַגריפן, נאָר אויך — קעגנזייטיקע: בית מיינט אַ הויז וואָס

א. אין פסוק ויתן לי את מערת המכפלה וגו' ¹ שטעלט זיך רש״י אויף „המכפלה“ און איז מפרש: „בית ועלי“ על גביו.² בהשקפה ראשונה איז דער פשוט פון זיין פירוש, אז די מערה ווערט אָנגערופן „מכפלה“ מחמת דעם וואָס זי איז אַ טאפאליטע: זי באַשטייט פון צוויי מערות איינע אויף דער צווייטער.

לויט דעם איז אָבער נישט מובן:

(א) דער תואר „מערות המכפלה“ באַצייכנט נאָר אַז דאָס איז אַ צווייטענדיקע מערה; ס׳איז אָבער פונעם תואר נישט קיין הוכחה אז אַט״די צוויי מערות זיינען איינע אויף דער צווייטער. מ׳קען דאָך פונקט אַזוי איינטייטשן אַז זיי זיינען „זה לפני זה“³. פון וואָנען נעמט רש״י

(1) פרשתנו כג, ט.

(2) כבמס׳ עירובין (נג, א).

(3) כפירוש — ואדרבה הראשון — שבעירובין שם. וכפירוש הראב״ע כאן. וכ״ה בוח״א קכט, א. ואף שבגמרא שם מקשה על פ׳ זה „אלא למ״ד שני בתים זה לפני זה מאי מכפלה“ — כי עפ״י דרך לימוד הגמרא, כפולה הוא דוקא „בשתי תקרות“ (רש״י שם ד״ה בית). אבל בדרך הפשט, אין כל רמז בתיבת המכפלה שההכפלה היא בתקרות דוקא.⁴ ולהעיר שברד״ק כאן כותב „וידא מערה לפני מערה“ — אף שבגמרא שם שולל דיעה זו בפירוש תיבת מכפלה, ופשטות לשונו „וידא“ משמע שכונתו לפי חז״ל.

(*) בש״ח כאן מביא דמכיון דכתיב מערת (המכפלה) בתיי הסמיכות — פירוש מערה של ענין (בנין, או זוגות) שהוא כפול. ועפ״ז מושלל הפ׳ מערה לפני מערה (דאז הו״ל מערה כפולה) — אבל עפ״י זה הוי ל״י לרש״י לכתוב פירושו על „מערות המכפלה“.

(4) ויש לומר, שמטעם זה מפרש הראב״ע (שהוא מפשטני המקרא) כאן, רק כפירוש זה.